

ԿԱՐԱՊԵՏ Ե. ԳԱՂԱՅԱՆ

ԵՂԵՌՆԻՆ ԶՈՂԸ

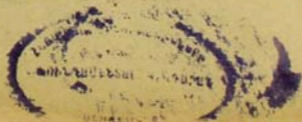
ՊԱՏԿԵՐ ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

1913—1914

A 13888

ՏՊԱՐԱՆ ԿՈՂԱԿԻ Կ. ՊՈԼԻՍ
Պայ բ Այի կոյունուս ճասէի Թիւ 75

206

ԱՌ

ՎԱՂԱՄԵՌԻԿ ԲԵՌՈՅՐԻՆ ԻՄ, ԿՇԱՆ ԷՅ. ՔԷԼԱԲԹԻՆԵԱՆ

Յիշատակի ոսկեդէն փշրանքները կը քաթիւն առիւնազնդուն Սկիհիս մեջ, ու պաշտուսի սուրբ խորհրդովը ծընրադրած դափերներուդ առջև . հոգիս կը պատարագեմ . ո՛վ սիրոյս երկնային խորանը՝ դու՝ նուիրակսն նահատակ .

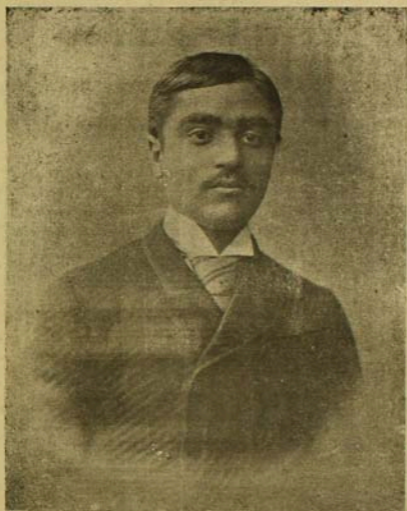
..

Կեանքիդ ընդուն կայծը այժմ հնոցիս մեջ կսեղ կ'առնեմ, քայց սերդ աւելի կը քաւալեմ իր պարոյրները: Հոգոյս զնայրանքը կը նուաղի . ներք . . . շիւր եմ, շիւր . . . : Դառուկ մոմերու առջև միասին շացիւն գրչիս հետ . ու մանկութիւնը՝ իր սպիտակ մասներով ժողվելով այն ժողոյն ու դեզնած մարգրիտները, Մրազան յիշատակիդ՝ բխրեղ . քայց սատ ցոյարսն մը կերեց:

..

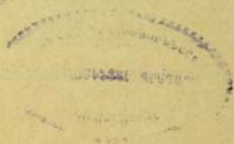
Պսպղունն ճակտիդ համար՝ այսօր փնտտելով օրսիս վարդերը՝ սգապատկ մը հիստեցի . ընդունեմ անշուք ձօնս, ո՛վ վսեմութեան հարազատ որդեգիրը՝ Նշան, ափսո՛ւ ուր աշնան դաշկութիւն ունին իր շափրակները . . . :

ՀԵՂԻՆԱՆԸ

Մ. ՆՇԱՆ ԷՖ. ՔԷԼԱՐԹԻՆԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ ԿՈՂԱԿԻ Փարսեղ Թի 125, Կ. Պոլիս

ԲԱԺԱՆՈՒՄ

Գ Լ ՈՒ Խ Ա .

Ամացերու որովայնէն ծնած էր բնութեան զողարիկ աղջիկը . որու ապետակ շամամներէն շիթ շիթ գալարուող արծաթի կաթիլները կ'առկայէին . ծագիկներու հարմնի թերթներուն վրայ . և դղջոյ վտակները՝ սօրներ կ'երգէին գեփուսի սրինդով . այդ պահուն՝ զմբուխ մարմանցին վրայ առանձին նստած՝ կ'առնկեղբէի բնդհատ ելեւէջները սրտիս . որ ցախ . Նրայրքի շատրուան մ'էր անոր . . . :

Լուս կը հսկէի . գիշերի պատանքին մէջ ննջող՝ Ծ . . . քաղաքի մխարը . և զար կը ջանայի հողույս մէջ մխայող . ցաւերու սեւ կայծր սմաքել . որովհետեւ հողատա աստուածներ՝ կեանքի պաշտին վրայ հսկայ քայլերով կը պտակին . որոնց պողպատ գարշապարին ներքեւ խամբող . վաղաթարչամ վարդ մ'ալ ես էիրայց . . . : Չայն մը կը խանդարէր գիշերի Սուրբ խորհուրդը , ինչ անուշ . ինչ քաղցր խրիսուս . միթէ գիշերուան սակեմարս պարթիկերն էին . որոնք իրենց մարդրատնու քնարով մնումուշ մեղեղի մը կ'երգէին . Աստուած . ս'ի կայ . ս'ի է այդ բնութեան . որ բնութեան վսեմ նինջը խաղկելու կը յանդգնի .

(*) Կեսարիոյ մօտ հայտնակ քաղաք մ'է :

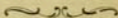
Ե Ր Ք Ա Ս Բ Ա Ր Ա Ղ

« Հիւանդ տիրսս՝ ցաւի հսկայ ովկիան,
 Մն, շնոցիսն կարմիր գեւերքն արեան.
 Յորդ աշխնէն՝ կ'ուզան աշխ կը բախին.
 Կը գալարնս սեւ հառաջ մ'աշ կուրծքս 'սին:

 Լուսամպիս այտնուդ տակ կղկիկի,
 Քե շոգիանայ հոգիս. տիրսս աշ վառի,
 Կան քե յա՛րու, խուշ փսսառ մը բնութեան,
 Գիւցի՛ր, նորէն կ'ծծեմ հոգիդ արբագան:

 Երբսս բարով, հոգեփթիթ դու ծաղիկ,
 Բաժակիդ մեջ, յիշատակի մի կծիկ,
 Ուր ծաղկցի մոխիր յոյսերս անանուն:

 Ըսկ՝ արծիս, քսկ՝ որդեակ սիրասուն
 Քու ափով բոցն, ա՛խ իմ սիրքս վիրաւոր
 Զ'գիւնեմ, ո՛ւր պիտ' գնեսս իրաւոր:»

Այս տիրայոյզ բառերը, տուայտած էակի մը մըր-
մունջներուն կը նմանին . — խօսէ՛ ո՞ւր ես, ս'վ անծա-
նօթ, միթէ կայձե՛ր էին՝ այդ Նրեզէն բառերդ, որոնք
մտքիս մուայ Նորիզոնը պարուրեցին . լսէ՛, ս'վ թշուա-
ռական՝ մա՛րդ ես, թէ ոգի, Նե՛շ՝ թէ ոչ Նրեշտակ :

— Տուեքու մարմնացումն եմ ես, եկո՛ւր, մօտե-
ցիր ինձի, ու անս թէ որքա՛ն բազմայօզ է սիրաս շրդ-
թայած երկաթէ դօտին .

Չէի յանդգնիր երթալ, բայց ակամայ՝ գողգոջ քայ-
լերով ուղղուեցայ դէպի ձայնը : Ո՛հ, ողորմելի տեսա-
րան : Մերուկ կին մ'էր նէ . որ խրոխտ նսճիի մը տակ
նստած՝ կ'ադասուէր լսին, ինչպէս այրացուեր գերեզ-
մանի մէկ անկիւնը ցցուած տապանաքար, իր վսեմ
զլխու ձիւնեղէն մազերէն սպիտակ ձերու թիւնն էր կախ-
ուած, ու կիծոս սաքերը՝ վշտի անձուն պատուանդանի
մը վրայ կը խորխորէին :

— Ի՛նչ ունիս մայրիկ, Նարցուցի ես վարանելով .

— Ախ, սիրելիս, մ'արիւնտանք սպիացած վէք-
քերս . նէ այսպէս պատասխանեց, ու իր նիճար թեւերը
տարածելով, սկսաւ կրօնի Սուրբ Սալին վրայ դարբնել,
Աստուածազօղ շղթային ոսկի օղակները :

«Յիսո՛ւս, մինչ գողգոթայի կարմիր կուրծքին վրայ,
զերդ գլխահակ մանիշակ կը ննջէիր դու, գերազնիւ
զգացումներով տոգորուած Աստուածային սիրտդ, զգաց
խաչիդ սաջեւ ձնրադիր մօրդ սրտի դատարկութիւնը, և
այն պահուն, անոր Նրատայ շրթներուն վրայ, Քրիս-
տոսի փոխան, Յովնանէս բառը դրիր . լսէ՛ զիս ալ,
մայր մըն է՝ անբաղդ մայր մը՝ որ քեզ կ'ազերսէ, ս'հ,
ես ո՞ւր պիտի կարդամ այլեւս որդեակ բառը, ա՛նա քե-
զի կը յանձնեմ այսօր զաւակս, որուն՝ սիրոյ սահնքնե-
րէս մայրենի կաթս խմցուցի, ս'հ, խղճա՛ . . . ալեւորիս .

գթա՛ . . . » լսեց . այս ճգնաժամային բողոքներուն խօս-
ցնցում մը անցաւ սրտէս , ու յուզուած հարցուցի .

— Մայրի՛կ , ինչո՞ւ այդպէս կ'արտասուես , կ'ու-
լաս . ու ծովի մը պէս կը փրփրիս , ո՛չ լսալիլիզող հօծիւն-
ներդ , ջիզերէս տարփասենչիկ կեանքս կը ծծեն . խօսէ՛ ,
ծերուկ . խօսէ՛ , թերեւս բալասանեմ վէրքերդ , նէ սրախ
անդ կսկիծով մը մրմնջեց , ձեխ զաւակս՝ Նշանս՝ պի-
տի . . . »

Եւ առանց իր խօսքը կարենալ լրացնելու . փղձկե-
ցաւ . ու կոկորդին մէջ խեղդուած հառաչները՝ նուազ-
կտա թրթուումներու պէս դուրս կը թափէին իր դալկա-
հար այտերուն վրայ սառած բիւրեղները՝ երկնային ան-
բիծ գեղեցկութիւն մը կուտային անոր , և յոգնարեկ
չրթները ալ շէին շարժիր . բայց չեմ գիտեր թէ . ի՞նչ կը
փսփստի իր այրած սրտը . ի՞նչ կը մնար ինձ այս սրբ-
բազան պատկերին առջեւ . ոչինչ , այլ լսել ու սպչիլ ս-
րովհետեւ սրախ բուրվասը՝ վսեմին առջեւ անբարբառ
կը մխայ . . . »

Զառամեալին շրթները անգամ մ'ալ բացուելով
դուրս պոսթիկային սա երկու խորնրդատը բաւերը .
որոնք նախորդի լրացուցիչը բլլալ կը թուէին

« Պիտի երթայ . . . պիտի երթայ . . . »

Ու սրտէն վիրաւորուած մայր եղնիկի մը նման լա-
լով սկսաւ շարունակել իր տխրահիւս պատմութիւնը .

— Գիտե՛ս , որդեակ , ճիշդպէսիկն հայն է տրեւոտ ,
կեանքը մահազող , հողին շրթներուն մէջ և գերեզմանը
ոտքերուն առջեւ . կենաց շիկնոտ ժպիտը անոր ճակատին
վրայ մահուան ստուերի մը նման շուտ կը ամզուենի .
արդեօք քանի՞ներ նահատակեց այդ անխնայ տրեւոտը .
ո՞վ գիտէ . ի՞նչ ասորթինակ բողբ կ'սպասէ Նշանիս ալ ,
անծանօթ ուսողերու տակ : Եկո՛ւր , ո՞վ վշտակից՝ քեզ

հետ երթանք սա թաւուաքին խորը, հոն անակ մը կայ, հոն տաճար մը, ուր կը բնակի երրորդութիւն մը, որոնց սիրան է խորան, հառաչը խորհուրդ և յոյսը կայծ, նայէ՛ սա գալար սասերու մէջէն դէպի անառաին խորը, հոն պիտի տեսնես մարդկային քնքուշ ծաղիկներ, որոնք կը սգան գլխիկոր, հոն պիտի լես, անդրաշխարհան հոգիներ, որոնք անդորր սիրադ պիտի ալեկոծեն. և՛ուր, արիարար հետեւէ ինծի:

Ա. մեղծօրէն բռնած ձեռքս, ոտքի ելաւ, և գինուլի քայլերով սկսաւ յառաջանալ, ևս անշուշտ կը հետեւէի իրեն, սաղարթախիտ ծառուղիէ մը անցնելով կանոց առինք հսկայ շէնքի մը առջեւ, բայց յուզումի յորդ ալիքներ, դարձնալ ևկան ուսեցնելու ձերուկի խանդավառ և կուրծքը, և իր ասրազանկ ձայնը անգամ մ'ալ խրխուաց:

— Մակ'ք, որդեա՛կ:

Ես կը վարանէի այս անձանօթ տան առջեւ ու ևս ևս կ'ընկրկէի, վիրաւորանքի դաշուկը կարծես ևկաւ փառեցու, ձերուկի ակօսուն գիմազ ծին վրայ ու իր շրթները երերացին:

— Որդեա՛կ, այս ճիւղներու ապաստանարանը չէ՛, այլ սգաւորիս մեկուսացեալ հոնարանը, որու ոսկեզէն սիւնը պիտի փլի վաղը... » Արատասուքի զոյգ մը կաթիլներ գլորուեցան իր այտերէն վար, ու միասին ներս մտանք, քանի մը անմեղ մանուկներու դաշխայումները ճշող միտոյրտին տակ բեկրեկեցան. «հա՛, Մ. մայրիկն է, ևկա՛ւ» ու անոնցմէ՛ հրեշտակափայլ գիմազ ծին մէջ թաղուած ծառի ու խորհրդաւոր աչքերով պզտիկ մանչ մը մտանալով ձերուկին, սա հոգեցունց խօսքը թօժովեց. «հայրիկս կ'ուրայ» Մի քանի տարտամ քայլերէ յետոյ ինքզինքս դասայ, մարմարի սնէ շքեղազարդ

սալոնի մը առջեւ, ուր քաջարի երիտասարդ մը, լռին կը խոսկար, ու պսպղուն այտերուն վրայ շարուած մարգրիտները հետզհետէ թաւալելով կը կորսուէին թաւուս պեխերուն մէջ, առաջնորդս ուղղուեցաւ դէպի նա, և իր ցուրտ բաղուկներուն մէջ գրկելով սիրոյն կծիկը .

— Ա՛ն որչա՛փ ամբոյն ես պաշտելիս, որչա՛փ լացեր ես հրեշտակս .

— Թող որ մայրական սաք ծոցդ թափեմ արցունքիս վերջին մնացորդը, որոնք այժմ աչքերուս ետեւ կ'այրին, ներէ՛, ինձ մայրիկ : ևս հիւր մ'եմ, ներէ՛, որ բանտմ սիրաս, որ անձրեւի տակ խարխում կառուրի մը պէս՝ արիւն կը կաթէ, սեւ երազներու ամենի կոտակներ դալկահար ճակտին վրայ կը փշրուին, ո՛ն հոգւոյն ծաղուցը մէջ՝ ալեծունի փրփուրներ կ'ուռին կը շոգիանան, ու ճակտիս վրայ՝ մահուան ամբոյն պատկերը կ'որուսեցան . իր անդունդին մէջ 35 դարնան բողբոջ ծաղիկները կը թռչնին, ո՛ն ձեր ներսիդին խանձող շանթ մ'եմ ևս, մինչեւ գերեզման թափանցող ցուերու սեւ ճառագայթ մը, Ձեր սրտին մէջ, ներէ՛, մայրիկ, ներէ՛ որ խօսիմ, երկինքի մէջ անուանդ կը փարիմ, մահուան բողջներուդ ոտքերուդ կը պլլուիմ, զաւակներս լաւ խնամէ . . . »

— Ձգո՛յ : սիրելի որդեակ, հալած կապարներու պէս կ'իջնեն բառերդ սրտիս վրայ, ո՛ն, կ'այլազունիմ, գթա՛ թշուառական մօրդ, ու մի՛ խօսիր այդպէս : Վշտակոծ ծերուկը, վերստին բարձրացուց լացը՝ այն դժոխսային աղաղակը, որովհետեւ եղեմի սրբազան տափերներէն վտարուած, զերդ սգաւոր հրեշտակ, պիտի բաժնուէր ան . . . :

Այս սրտածմբիկ տեսարանէն ազդուած՝ որու տխուր պատկերը տակաւին ներկայ է աչքերուս առջեւ, առանց

բառ մը արտասանելու աչքերս արցունք, սիրտս կրակ, հասժեշտ առիւ ե հեռացոյ, բայց նիզակաւոր ձայն մը սխաւեցաւ սրտիս խորը. ձերուկն էր նէ, որ կ'ըսէր իւքնիրեն .

«Լա՛ց, լա՛ց, ս'վ նախագուշակ թախերոյ, ոսկրազանդ կուրծքիդ վրայ, պինդ սեղմած թափէ անոր սրտին մէջ սիրոյդ վերջին չիթերը. որովհետեւ այսօր մինակ կը կատարես վարդ զաւկիդ թաղումը առանց ալիւլութի . . . » Փութկոտ քայլերով հասա խցիկս, որու անկիւններէն խուժող ցաւի կատաղած իմերը, գալարուն օղակներով պլլուեցան . . . սրտիս՝ դոյն անդթօրէն ժանրոտելով. անբջանքի գաւաթի պարպեցի մինչեւ որ մութը անօսրացաւ, ու վաղորդեան հիւժախաւոր շամանդադները հալեցան արշալոյսի փափկասուն ցոլքերուն ներքեւ :

Լուսածալիտ արփին՝ կարմիր կ'օսկեղօծէր վարդածածան լեռներու ճակատը, ու լոյսէ օձեր անոնց կողերէն վար կը սողոսկէին :

Արեւելքի ոսկեճամուկ աղջիկը, կրակէ սլաքներով կ'առիւնոտէր պարտասած ամպերու սիրտը, որոնք շարան շարան կը փախչէին դիրենք հալածող այս աննիւթ շամբուրներէն, ուր կը խռովուէր վճիտ սարերու ետեւ մեռնող մութը :

Հո՛ն, ծաղկապսակ բլաւրին ետեւ, հովուուհին իր լպոք վարսերը առաւօտեան քնատ զեփիւռին յանձնած, գեղասոյլ սիրերգներով կ'ողջունէր երկնափթիթ ծաղի ու :

Բայց Աստուած իմ, ինչո՞ւ այն օր արեւու վարդադոյն բաժակէն, լոկ գերեզմանի մութ զանդիւր կը հօսէր, ու վիրուտը խժխժանքով մը կ'օրօրուէր զուարթ հորիզոնի փոթերուն մէջ. արդեօք ցաւոտ լուրեր ու-

նէր պատմելիք հայրիկին, ո՛հ կը սոսկայի, արիւնա-
զանդ կը թուէին իր երբևմնի սակի շողերը, զուր էր
սա պաշտասնքս, ցոլա՛, ցոլա՛ զթասիրտ արեւ, գէթ
քու սակի ճածանչները արմատանան, չէք ճամբորդի
սրտին մէջ, դէձ զու՛ն մի լքեր զայն:

Եւ բնդհուպ փութացի նորէն ձերուկի բնակավայ-
րը, որուն անկիւններուն մէջ սուգն ու թախիծը ծալ-
լաղատիկ նստած՝ կը խնդային երազ կեանքի ցուրտ
չրջաններուն վրայ: Ահա վերջին հրամեշտի առաջին
թելը թրթռաց ու բաժանման մահալուր կոշնակը չնչեց-
ճամբորդը փամփուշտակալներով իր փետ լանջքին վրայ,
Քողզոթիայի նսիրական խաչէն հաս մ՛ալ ինք ձուա-
կերակց, երկասոյրի սուրն ու ասորճանակը կտխեց մէջ-
քէն, առաւ մարթինը իր ուսը, ու պանդխտութեան
առաջին ցուսը ձեռքին՝ քովը կոնչեց իր երկու սրտա-
հասորները որոնք՝ արցունքի ծովուն մէջ կը լողային,
չառ յուզուած էր, չողւոյն կենսաբոյր վարդը թռչնած՝
և անկորող գէթ վերջին մնաք բարովն ըսելու:

Գրկեց զանոնք, համբուրեց կրկին ու կրկին ան-
գամ անշաղօրէն, մինչ՝ իր անդրանիկ որդին՝ Անդրակ
կուզէր կակիձէն ետ քաչուիլ, հոր երեսուն շրթներէն,
սա երկու բառերը ստուցնէ, «ո՛հ, չողի՛ս, է՛ր կը զլա-
նաս քողքը համբոյրներդ ինձմէ, զուցէ վերջինն ըլլայ
եկու՛ր սիրելիս, լեռ ցաւիս վրայ գէթ վարդ մը թո՛ղ
փիթիս»: Անդրակ իր այլևոր արատասքի սառ կոշակ-
ներով օձած, «մի՛ երթար հայրիկ» դուչելով նեւաւեցու
անոր բազուկներուն մէջ, ու չէր ձգէր որ մեկնէր բայց
աւս՛ղ, անդսթ ճակատապիրը ուժղին զարկաւ ու
բամենեց զանոնք:

Ճամբորդի մայրը, իր չոր ու սակրանտա թեւերուն
մէջ պինդ սեղմած որդին՝ անոր արցունքներու տակ

ստուած ոյտերը , իր տաք շունչովը տաքցուց , ու սուրբ պաշտուածով մը լարեց իր մարդբտաղեղուն աչքերը Նշանին մէջ , և ապա սշուա վերադարձիր» բառը արտասանելով , ինկաւ անոր գրկին մէջ . « ա՛ն մի լաք մայրիկ , սիրտս կը խոցուի , կ'արիւնի ու կը խորտակուի , գթա՛ որդւոյդ , գթա՛ մեղաւորիս » : Այսպէս խօսեցաւ երիտասարդը , ու նկեկալով նստաւ նժոյզին վրայ , բայց Աստուած իմ ձին ալ ապստամբած , չէր ուզեր երթալ . « Ն ալլանդակ վրնջիւններ կը հանէր , բայց մահու այն երկրածիգ ու որորտապոռոյտ նամբան կ'սպասէր , ուստի հնօղանդեցաւ հայրիկին , որ սղորմագին հայեաղք մ'ալ ձգելով իր ընտանիքի պարագաներուն վրայ բաժնուեցաւ . . . : Ո՛ն վերջին աշաւոր բաժանուած նայուած քիս տամուկ սլաքները մերթ կը ծակէին անձունը ու կը թառէին անոր վրայ , որ կախուելու գացող Մահապարտի մը պէս մերթ կը թաղուէր անորչութեան գիրկը , ու մերթ կը ծփար օդին մէջ իր ալեկոծ դանկը , նետղնեաէ կը փոքրէր , կը սղտիկնար , ու նիմա ա՛լ չէր երեւար , գնաց ալ հեռացաւ , օտար նորիզոններու անձանօթ լեռներէն ալ անդին , բայց ո՛ւր . ո՛վ դժբաղդ , ո՛ւր կ'երթաս ալդպէս , ո՛վ կ'սպասէ քեզ հան , ոչ ոք ալ սեւ գերեզման մը . . . :

Մ Ա Հ Ը

Պ Լ ՈՒ Խ Բ .

Հունա , աքասիաներու շուքին տակ փռուած վճիա
լճակին մէջ սպիտակ աղաւնի մը կը լողնար , մարմա-
րիոնէ շատրուանէն բիւրեղ ջուրը վեր կը ցատկէր և
ապա սիրահարի մը գորովանքով կը խոնարհէր , կը համ-
բուրէր այն լուսածաղիա Ձէրքէզուհիի շամամներուն մեր-
կութիւնը , և փշոր փշոր կ'իջնար ներա պատուանդա-
նին վրայ : Փրփրուն ալիքները կը գալարուէին ա . կը
պարուրէին իր մարմար սրունքները , գինով զփիւռը
կը թռէր , կը համբուրէր ներա խնձոր այտերը , և ա-
մէնքն ալ լքումի խարակներուն վրայ կը շոգիանային :

«Ոչ ոք կրնայ սիրել զիս , տարփանքիս ովկէանին
վրայ սպիտակափրփուր հեաքի մը մէջ , միայն անոր . . .
հոգին կ'ալեծփի որ բաժնուած է այժմ» այսպէս խօսե-
ցաւ նէ և վարդապետակ քնարը ձեռքին սկսաւ երգել .

Եկո՛ւր , կարմիր ջիղերս այսօր խղճի ,
Վայրի սերդ աչ արհիս մեջ կը վառի
Պարզեցի ևս բազուկներս նիրվանա
Ե՛կ , ձիւնեղեն հոգի հանգչի ծուկկիս վրայ :

Ո՛հ աչ միանա՛նք սիրասուն հոգի
Լոկ համբոյրիդ տակ սիրս կը ծաղկի .
Կ'ուզեմ որ կեանքիս բուրձանն այրազան
Կուրծքիդ վրայ խնկի՛ մահուան սեւ խորան :

Ան իր ստատափ աչքերը լարած անորոշ կէտերու կ'սպասէր սիրականին որ պիտի գաս . ծառերէն տեղեկութիւն կ'ուզէր որոնք իրենց արմատներու կապանքին ենթարկուած լուս . անշարժ կը խոկոյին , ահա այս միջոցին նէ տեսաւ . անատափ խորքերուն մէջ համակ սէր . համակ հմայք երիտասարդ մը . հայրիկն էր ան որ արարական նժոյգի մը վրայ նստած՝ կ'ուգար ունկնդրելու ներս երգը որ քանքան յարմար էր իր սրտին . երիտասարդը վար առաւ առաւիզը ու սկսաւ սրտի ելեւէջներուն խառնել անոր թրթռումները . առաւիզի ոսկի թերերը , իր մտաներուն տակ , նուազուն սէրը երգեցին .

Ներհ' երկ ըսեմ քեզի ո՛վ կուսիկ
Մոխիր հոգիկս փքրած՝ սիրոյ սուրբ ծաղիկ .
Կ'ուզեմ ըլլալ մարմնոյ ահնդ գերեզման
Ու գրիել քեզ ծայրուցս մեջ սրբագան :

Խնդրեմ ըսե՛ , զգացումներդ ոտնեզոծ
Ազդուեցա՛ն արդեօք սրտս այնկոծ .
Է՛ր դրդուն ըստ վարսերդ բոցախառ
Մտակազի՛ր արդեօք կնճիռներս դաշխանար :

Ո՛վ քաջ եղբայր , սարերու ծնունդ , նշանածիս գէմքն ու հոգին կը կրես դու , անոր պողպատ ջիղերը քու ալ լազկիդ մէջ կը բարախին , յարգանք այն մայրերուն որոնց սրովայնէն քեզ պէս կորիւններ միայն դուրս կը սողան , բայց շուտ ըսէ՛ տեսա՛ր այն հրեշտակը , տեսա՛ր ազուորս .

— Այո՛ , տեսայ քոյր , թող որ քիչ մ'ալ ես նկարագրեմ անոր քաջութիւնը , բայց ծարաւ եմ պուտ մը ջուր կաթեցուր այրած շրթներուս մէջ , աղջիկը կը լ-ե

ցնէ սակի թատը չոսուն արծաթէն ու կր ներկայացնէ
հայրիկին ասեսայ քոյր, ասեսայ սիրականդ որ այս թասին
նման մաղերու հետ պսակ մ'ունէր ճակատին շուրջ, զգացի
քաղուկներուս մէջ իր աննկուն հոգին, խնայեցինք զի-
բար, համարուրեցինք զիրար, բայց վատի մը գնդակը
կ'եռայ կ'աճակիս մէջ, ո՛հ թեւերաւդ ասկ կ'ուզեմ
գտնել վէրքերուս սպեղանին ազնիւ կարագ, ուսդ
ի վար կախուած քանգուր խոզոպներէդ ազուոր թեւ
մը սուր ինձ ս'վ սիրականիս նայնապատակերը գեղեցիկ
Չէրքէզուհի:

— Ո՛հ, սիրելիիս կը պատկանին անոնք ամբողջ
մարմինս անորն է» այսպէս պատասխանեց աղջիկը ու
քաշուելով իր քնակալայրը՝ գոցեց անոր երկաթէ եօթը
դուները, և ալ շերեցաւ: Հայրիկը հեծաւ իր ձին ու
մտախոհ սկսաւ շարունակել իր ճամբան, զիշերը հա-
սած էր արդէն, ամպերու կնճխներէն ցոլցուն ասա-
ղերու փոխան ցնորոտ սարսուռ մը կը վազէր. խաւարը
ըմբոստ ուրուականներու՝ անանուն բոյն էր, ծխնի-
ները՝ հոգմի սանձարձակ թեւերուն ներքեւ վըզ, վըզ
կը խորդային ու հոն՝ դրացի հորիզոնին սակ կարօտի
կրծող կրակը կրծքին, սարսափի սեւ սուրը որտին կը
հեծէր հայրիկը: Անոր ձաւի աչքերը դարաւոր ստառ-
պանքի թափանցիկ ցոլարաններն էին, ու իր արիւնա-
քամ լանջքին ներքեւ յուսոյ վերջին նշոյլը ալ մարած
էր ու վարդենիին սակ դժբաղդութեան անդուխտ օծը
դաշարուած կը պառկէր, կարծես վերջին դատաստանի
ժամը հասած էր, մոնշող շանթեր կը ֆախֆախէին եր-
կինքի օդեղէն սիւները՝ ու ան՝ ջուրի փոխուած՝ փլած
կատուրի մը պէս վար կ'ուգար. հոկոյակերտ ժայռերը
անյազ կատաղութեամբ մը կարծես հայրիկի վրան կը
թափէին, հոգէտու ճիւղներու վաճակներ իր ետեւէն

կը վազէին, աստուածներու որովայնէն կոյճակնաթեւ
մբրիկներ դուրս կը նկատուէին, անոր կեանքի օսկնհիւս
չգիտան փշրելու համար...

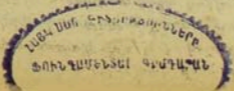
Ան՝ մտքի ըզրծունց յեխերու մէջ լուծուած կը դող-
դոջէր. ինքն ալ աղի կաթիլ մ'աւելցնելով ջրակոյտե-
րու վրայ. նօթութիւնը իր դալկահար ջրղերէն հուսկ
չիթը կը քամէր. Ատանայի շուրջ անբոյն թռչնիկ մ'էր
ան, որ յոգնած կէս գիշերին հասաւ քաղաքը, բայց
ս'էր երթալ Աստուած, անձանօթ են շէնքերը, օտար
են դէմքերը, ոչ սք կայ զինք ճանչցող, Ատանայի ստա-
ջին տան առջեւ պահ մը խոկալէ յետոյ, քիչ մը ամօթ-
խած՝ դարկաւ այդ շէնքի ամբաձակ դուռը, բայց ան-
պատասխան... երկրորդ անգամ վերցուց իր դողդոջ
ձեռքերը, և թեթեւ հարուած մ'ալ առաւ յանցաւորի
մը հանգունաախլոյ.

- Միլ է, ձերուկի մը խուզոտ ձայնը արձագանգ:
- Հէք ճամբորդ մը, անտուն ու անտէր, գիտա-
ցցէք, կը մեռնիմ, ապաստանարտն մը...
- Հոս պանդոկ չէ...
- Հայրիկը դռան ետեւ դողդողով.

— Ախ մահուան ամպեր ճակատս վրայ կը կուտակ-
ուին, օգնութիւն, աղիքներս կը դալարուին, կտոր մը
հաց, գէթ դրամով... Դուռը խօզ ճոնչիւն մ'արձա-
կելով բացուեցաւ, ու շափահաս թուրք մը դուրս գա-
լով.

- Ի՞նչ կ'ուզես աւազակ, ի՞նչ է այդ հտտակդ իվար
կախուած մերկ սուրը, ու ձեռքերուդ կարմիր բիծերը,
ս' կը ստիկամ արիւնէ, ս'իլ յոչոտեցիք անպսթ գազան:
- Ա՛հ Աստուած իմ, ամէն կողմ արհաւիրք...

A 13888

մինչև և ե՞րբ պիտի կրեմ տառապանքի սև և շղթան, ա՛լ աչքերս կը մթազնին, սաքերս կը կ՛ժտաին. ող-ոյն ձեզ ս՛վ մահուան գիշերապէ՛մ սառեւերնե՛ր, զօրկին, վիրաւորնցին զիս, ևս աւագակ չե՛մ, այլ վշտահալած անմեղ մը, խնդրե՛մ, մ՛անուանէք զիս այդպէս .

— Ո՞ր կրօնքին կը դաւանիս,

— Քրիստոնէութեան, և հայ :

— Է՛հ, ուրեմն դ՛նա՛, սասկէ՛, սյգ է քու ճակատագիրը, և չբա՛խ փսկեց դուռը ճամբորդի երեսին և ներս գնաց, հայրիկը հօն քարացաւ. իր ստքերը չէին շարմեր, կը վախնար, ու յոզնած սրունքները ալ չէին կրնար կրել անձրևի տակ ծամբացած երկծալ իրանը : Զեանուանն, լքուն և արուն սկսաւ ուղղուիլ մտակոյ լոյսը, սր կը պղպար շքեղ տան մը մէջ. նա հօն ալ նստորդ գործողութիւնները կատարեց ու գեղոյ՝ կոյսի մը ձայնը թրթուաց ներսէն .

— Զո՞վ կուզես :

— Կտոր մը հաց. քոյր իմ, անօթի ճամբորդ մ՛եմ ես, կողօշեմ սա դրան ետե՛ք քորին վրայ ես կը պտուկիմ, գտնէ ձեր սպասուողին տեղը դրէք զիս :

Պատուհանէն շերտ մը մզլստած հայ նետեց սղջիկը րսելով ձաւ, և պանդոկ դնա՞ հայրիկը վերցուց ցիխութաթաթախ հացը, ու քիւլի մը տակ նստելով կերու զայն. յետոյ քաշեց ծոցէն թրջած լուսանկար մը, ու անցաք համբոյր մը դրոշմեց անոր ճակատին, և քանի մը սիրաւաւ ժպտաներ պտոյտ մը գործեցին իր հիւճեալ այտերուն վրայ. և զոյգ մը յիշատակի՛ արտասուքներ գլորուեցան վար, իր գեղոյ՝ աչքերը յառած այն կենդանադրին, պահ մը գիտեց զայն անթարթ, ու անքթիթ, ու մերթ կուրծքին վրայ պինդ սեղմած :

«Մէկուն չեմ տար» խօսքը կ'արտասանէր, ահա ո՞ւր

միջոցին խուճր մը գիշերապահ՝ սասիկաններ, զայն նըշ-
մարեկով եկան մօտեցան անոր, ու հայրիկը որ դեռ կը
պագնէր պատկերը .

— Ո՞վ ես դու որոտաց սասիկանսպետի ձայնը :

— Չէ՛, չեմ տար . մէկու չեմ տար սիրականիս
լուսանկարը, սուէք հոգիս, ձերը թող լլլայ : բայ՛ց՝ զայն
ինձի թողէք :

— Ո՞վ ես, շո՛ւտ, պատասխան . . .

Երկրորդ անգամ թրթռաց սարսուղ գդեցիկ ձայնը :

— Հէք ճամբորդ մը :

— Օ՛ն, ուրեմն ինկիր առջևս, այսպէս ըսաւ սասի-
կանապետը, ու զայն առնելով բանիտ սարսու, բայց ան
իրեն համար պալտա էր . որովհետեւ հօն չէին հասներ
ցուրտի . բուքի ձիւնեղէն մտրակները, հայրիկը քաշուե-
ցաւ մութ խորշ մը և յոգնած, երկնալով պատկեցաւ,
բանտարկեալներու շղթաները զըրնդ, զըռնդ կը հե-
ծէին, և թուրք պաշտօնեաներ խուճր, խուճր ժող-
վուած կը խորհրդակցէին . . . Եւ երկայնահասակ սոսի-
կան մը մօտենալով, խարազանի երկու ծանր հար-
ուածներ իջեցուց ճամբորդի գլխուն, և հէքը մտցաւ
իր նախկի դա՛ը այս ամենասահաւորին ներքև, բայց
ինչ, վարժ էր այս անարգանքներուն, այն զգայուն,
ու մեծահամբաւ երիտասարդը, ո՛չ, անոր բոցալառ ուշ-
քերը փայլատակեցան, ոգի առին փշրուած ոսկրները,
և պահ մը վերակենդանացան իր թմբած թեւերը, ևւ
Ս. քիլիսեան քաջութեամբ, նա ձյեց իր յսղթան դամ
բազուկները սասիկանի մէջքին, ու գետին դարկու
զայն, յետոյ նստաւ անոր կուրծքին վրայ . և կեանքի
բոլոր վրէժը անկէ առաւ, ու պաշտօնեայի մարթնն ալ
կորզելով դուրս փախաւ բանախ բաց դռնէ՛, ու թթե-

նիին կազուած ձին հեծնելով, սկսաւ հեռանալ մարդկային բիրա ժխորէն, դէպի անմտաշելի լեռներ. հոն՝ ուր շնչաւոր էակներու սօքերը դեռ սրբապղծած չէին, և անոր լքուած սրտին յուսահատական մանչիւնը թաղուեցաւ բնութեան ծոցը Վէյս ճակատագիրն ինչ սեւ է Աստուած.»

«Արդեօք դամբանի մրուրո՞վ է գծուած» :

Այս պահուն երկրագունդը իր հիմքերէն զզրդացնող ուղեւոր հողմ, իր աննիւթ ձեռքերով վար առաւ երկնից ճակատը պսակող ամպերու մռայլ քօղր, և լուսավառ աստղեր, սիրա՛արի հրուա ժպիտներով ողջունեցին հայրիկը, Աստուած հաշտութեան երվներանց զօտին անգամ մ'ալ դարկաւ մէջքին, ու բնութիւնը առաւ դայն իր ծոցին մէջ :

Հայրիկը քաշուեցաւ մամուսպատ քարանձաւ մը, որ չեմ դիտեր թէ, ո՞ր վայրի գազանին որջն էր :

Ճի՛հունը, որ կաթնակապոյտ կուրծքին տակ թաղնուած սպիտակ գո՛հարնէրը նեակելով ծաղիկներու քնքուշ բաժակին մէջ անդուլ կը լիզէր խղիկ անշուք շէմը, և իր լուսնի լոյսէն արծաթուած ձիւն վրփուրները, վանկ մ'եթերէն, շեշտ մը զեփիւռէն, և թրթուս մ'ալ պլպուլէն գողցած մելանոյշ երգ մը կը հիւսէին հայրիկի համար :

Գիշերի մսձ անդորրութեան մէջ, լուռ կը հանդչէին շահարին հարազատ զաւակները, գեղասոյլ թռչունները, որոնք իրենց հեշտօրօք դայլայլումներով կը ճրասուողէին հոկայ մայրիներու և շոճիներու բարձունքէն, ու մթնոլորտը ճեղքելով, կը սաւառնէին դէպի Եդեմային աշխարհ. Եւ հոն՝ թարշել մարմանդը գրկած ճամբորդը Դեղփիտի հաշիշով թմբուն քորմբուն նման, երազին մէջ պատգամներ կարձակէր :

«Կեանքն է սկիւան, մարդը նաևակ սիրտը առա-
գաստ, յոյսը զայն վարող սին գեփիւս և նպատակը
խարակ օրու վրայ կը ջախջախուի մարդկային մա-
կոյլը» :

Անա՛, այսպէս բոլոր գիշերը սահեցաւ, ու սակե-
տառ սասկեաներ իրենց աւաջին քայլը հաստատեցին
արևելքի պատնէշին վրայ, և երկնից արքան՝ բազմած
վճիտ հորիզոնի սամալուն աթոսին վրայ գթօտ ակնարկ-
ներով կը գիտէր հայրիկը՝ որ երբ արձնեցաւ իր խոս-
ված քունէն, հայրենիքի սրբատեղիներուն փոխան տե-
սաւ գուլայ-գուլայ սմպացող ծուխի գորշ սիւներ,
որոնց սակն էր կարծես դժոխքի կարմիր խորանը. բան-
տին մէջ յղացւած, երեկի սեւ ծրագիրն էր, որ այսօր
կը կատարուէր, Ատանան էր ան, որ կ'այրէր, կը մոխ-
րանար հրազանգերու մէջ. համբորդի սարսափած աչ-
քերը պահ մը հոն գամուեցան, իր ակնարկներու թմբած
թուիչքները մըշտ հոն կուղղուէին, ու ասկաւ բազմա-
պատկուած կարծազանգէր թնդանօթի բոժբիւնը, գէն-
քերու շկանիւնը. հագեվարքի հոնդիւնը, ու ցուտա հո-
գիներու «օգնութիւն... օգնութիւն...» սղաղակ-
ները :

Այրող շէնքերու օձաղալար մոխր կ'աւանէր. կը
տանէր հրաբով հոգիներու հեղեղը ու բոցեղէն սկիւանը
քայքայիչ թաւալմունքներով կը տարածուէր ամէն
կողմ, իւրաքանչիւր շէնք երկնային սասողի մը պէս
պահ մը կը վառէր, իր փայլէր և ապա մո-
խիւր վերանկնես ու կմախք մտրկութիւնը կը ջցուէր հեղ-
ձուցիչ մթնոլ-րտին մէջ, ինչ ճգնաժամային վայրկեան,
ինչ սարսափելի բազէ, թշուառական հայրիկը կը տան-
ջուէր իր սպագայ ցաւերով, այլևս ա՛մէն ինչ պարզ
էր անոր, մահուան սպիտակաթիւ հրեշտակներու փա-
զանգներ, ամպէ տանդութիւններէն վար կ'իջնէին, ուստի

հայրիկը արտասուած թորմ աչքերով սկսաւ դրել սիրելւ-
ւոյն սա հրաժեշտի նամակը :

Հագի՛ս :

Արախ խամրած շտիրակներուն վրայ արիւնիս
կարմիր շիթը տառեր կերտեց , հոգեվարքի հանդիւնը
խօսքեր հիւսեց , ու ես , թափ տուի դողդոջ մտանե-
րուս՝ գէթ վերջին սիրահամբոյր մը շարադրելու համար ,
մնաս բարեա՛ւ : Յոյսերս , յոյզերուս մէջ կը մարին , սր-
տիս խորը՝ երկաթէ անգութ ձեռք մը անոր վտիտ
թերթերը կը փեռտէ , որոնց վրայ , քու գեղազոյն պատ-
կերդ գծագրած էի . . . :

Ամէն կողմ կրակ . . . ամէն կողմ արհաւիրք . . . մնաս
բարեա՛ւ , ուղեւորութիւնս անձուն է , դէպի անդրաշ-
խարհ : Այս նժդեհ՝ ժայռը պիտի պատմէ յիշատակներս
անցորդներուն . . . : ս՛, յաւէտ պիտի բաժնուիմ շրթի-
ներս հրատապ , սիրտս արիւն : Արեւդ յոյսերուս բազինը
խորտակուած է , ներէ ինձ , աւանդ կը թողում քեզ իմ
սիրելի զաւակները , . . . մնաս բարեա՛ւ . . . :

Քոյք

ՆՇԱՆ ՔԷԼԱՐԹԻՆԵԱՆ

Հիւժիչ հեւքեր , ճամբորդի երերուն չրթներուն մէջ
կը բեկբեկէին , ցուրտ գերեզման մ'էր սիրտը իր վսեմ
լանջքին տակ բացուած , ուր յիշատակի մօխիր կայծը
կը մխար : Իր հոգւոյն վերջին ծուփերը արդեօք մտն-
ուան մռայլ բազուկներուն մէջ , ի՞նչեր կ'երագէին . . . :
էր , իր վշտահար նայուածքին առջև արձանացած ան-
նիւթ պատկերը , որ իր աչքերէն արցունքի այրած շի-
թեր կը խլէր , միթէ անբաղդ մայրն էր . կամ թէ սի-
րասուն զաւակները եթէ ոչ իր տարագիր ամուսինը .
այո՛ . . . ամէնքն ալ կորգաւ կուգային ու կը շարուէին
իր աչքերուն առջև , բայց տանտաղոս մ'էր ինք , նա

իր երեւակայութեամբ կ'երթար հայրենիք . կուզէր ապրիլ . այրիլ վայրիկ մը և ապա զոյգ մ'արտասուքով միտալ յաւիտեան : Ահա այս պահուն նա նշմարեց երեք կարմիր դահիճներ, որոնք իրենց մերկ սուրերը շողացնելով վայրի յովազներու պէս կը փութային բոցերումէջէն այս մենաւորիկ վարդն ալ փետակու : թանին անվախ հայրիկը, վեհանձն առիւծի մը նման, ճակատաբաց նետուեցաւ անձաւէն դուրս ու մօտինին փարած առնական քաջութեամբ նստաւ քարանձաւին շուրջ, լոկ ժայռ մ'եղաւ իր անյաղթ ասպարը, բայց սև ուրուականներու առջև լռիկ կը դողդոջէր, իր կեանքը չէր սր, կը հոգար այլ դուակները՝ լնտանիքը :

Հայրիկը նախ զարմացաւ տեսնելով այն արիւնարբու գազանները, որովհետև անոնք իր երբեմնի չէջէն մտերիմներէն էին, որոնք այսպէս կը շողոքորթէին .

— Մի երկնչիր, սիրելի բարեկամ, քու երախտիքերդ քեզ պիտի փրկեն, հրեղէն բոցերու մէջէն մեզ հետ ապահով պիտի անցնիս, ձգէ սա անիծեալ գործիքը մենք մեր պատուոյն վրայ կ'երդնունք թէ պիտի պաշտպանենք զքեզ մինչև մեր կեանքի վերջը : Հայրիկը կատարեալ վտանգութեամբ վար առաւ մարթինը, բայց ախտս, երբ մտակեցան այն վտտերը իրենց այնէլիներով, երկու տեղէն վիրաւորեցին զայն անգթօրէն, յուսախար արծիւը՝ դեռին զարկաւ իր ջախջախուած ծունկերը . ծնրադրեց ամայի ձորին մէջ ու ամբօրէն բռնած մօտիւր՝ դաւաճաններուն ուղղեց, բայց աւա՛ղ . . . վիրաւոր թեւերը նշանաուրութեան չէին ծառայեր այլևս, թշնամիները լեղապատառ խոյս առին :

Երկաթէ շղթաներով կաշկանդուած առիւծ մ'էր ան, կուզէր հեռանալ այդ դժոխքի հնոցէն, ուստի կարմիր բազուկները ձգեց ձիւ վզին, ու հեծաւ անոր վը-

բայ, սրտի անեղ փոթորիկներ դուրս տալով, կտարած
թեւերը վերցուց խարազանի հարուած մը տուաւ նժոյ-
զին զայն Սօի ճամբան ուղղելով. վէրքերէն կաթիլ
կաթիլ ծորոզ արիւնը կարմիր հետազիծ մը թողուց իր
կտինս Կ'երթար, կը փախչէր ան. ստար հորիզոններու
մէջ, լացի երկար ոլորտ մը ձգելով, նա ձիուն բաշե-
րուն փարած այսպէս կը խօսէր. «Թոխ'ր, փախի'ր, ա-
րագցո՛ւր օստումներդ, ս'վ բարձրագլուխ երկվար, գա-
լարէ անընդհատ ձկուն սրունքներդ. որոնք արիւնսվս
պիտի լուամ, նաև շրթներէդ ձիւն փրփուր մը գիր
սա տոչորուած լեզուիտ, ս'ն հրդեհ կայ սրտիս մէջ»:

Անծիր անջրպետին մէջ մեր երկու միաձայլ հօգի-
ները, թող ծակեն եթերը... տա'ր գլխ, տա'ր, թաղէ',
սիրականիս օտքերուն առջև, հօգ չէ, թող սիրաս կա-
պարներու բոյնն բլլայ, շանթերու հանդուանը, թո՛ղ
ժահրոտ որդեր կրճեն մարմինս բայց կուզեմ որ մարդ-
կային անգութ ձեռքը չպղծէ մանուկ հողուոյս սպիտա-
կութիւնը, ուրեմն, թոխ'ր, փախի'ր, արագցուր օստում-
ներդ արագաթոխ'չ երկվար:

Բայց ճամբան ալ կրանցուցած էր. շուարեցաւ,
մերթ նժոյզէն վար կ'իյնար, մայրերը վարդագոյն կը
ներկէր, փչրուած ու անշարժ օդնութիւն կը խնդրէր
օտար լեռներէն, կը հառաչէր. կ'ուլա'ր, վայրենու-
թեանց սղորմելի զո՞ն էր անս կը փախչէր նուազեալ ու
պարասած, ս'ն չէր հասներ Սօի ճամբան. հետզհետէ
կ'երկնար, կը շաանար: Ան խոյս կ'ուտար զինք հա-
լածող մարդոց պիղծ վո՛նմակներէն, սակայն ի դուր կը
մտրակէր իր քաջ երկվարը որովհետև անկարելի էր
Օսմանիյէի (*) ժեռուտ ձորերուն մէջ, քառասմբակ ձի
սլազնել, այն անիճեալ վայրերէն օգաչու արծիւներն

(*) Ասամայի մօտ թըքարնակ դիւղ մէ:

խակ կը սոսկային անցնելու : Հայրիկը փառքը երեւակայութեան ալեկոծ ուրբաին մէջ մերթ ընդ մերթ ահաւոր վայնասուններ կարձակէր, որովհետեւ սեւ, սեւ պատկերներ իր աղիքները կ'ուրէկէին, իր թռչնիկներու յուշքերը զինք կը խաչէին, ու կը գոչէր :

«Ա՛հ, ինզճուկ որբեր, անհայր հրեշտակներ, ալ չի պիտի կրնամ Ձեր այտերէն համբոյրներ քաղել» : Բայց ի՞նչ դժխեմ բաղդ, անա խուժան մ'ալ կը յառաջանայ իրեն, ալ ճար չկայ, ոչ փախչելու և ոչ ալ զխմադրելու :

Մահուան մեղամաղձոտ կոչնակը հնչած էր, և արդէն կապարուած ձին, ալ չէր լսիր ասպետին կրզը :

«Կանգ մի՛ առնէր, սրաթուիչ երիվար :

Նպատակս ակարութիւն չի ճանչնար» :

Նա ի դուր ձեռքերուն ոյժ կուտար հաւասարակըռուելու համար Մարթինը, զինք յոչտեւելու համար գազաններ խուժեցին վրան ու ճարահաս հայրիկը գեղին աստուածներու կոչ ըրաւ, խուժանը կախարդուած սկիւներու շրջումէն խոստացաւ զայն Սիւս փոխադրել : Եւ անա այս միջոցին, ճամբորդին սուր ու Գիսնեսիտեան ականջին արձագանգեց ձիու մի տրոփումը, իր արեան հետքերէն եկաւ հասաւ հրէչ մը, որու անասորթ գէմքն ու կրակոտ աչքերը մահ կ'սպառնային, և իր շնական չրթներէն լուսանքի հեղեղներ կը տեղային . . .

Անգէն հայրիկը կը պաշտաէր, կ'ուլար, անոնց ձիւներուն սմբակները կը համբուրէր, ու արցունքով կ'օժէր զանոնք, կեանք կը խնդրէր : Իր գլխուն վրայ սպառնացող սուրբը ձեռքերովը կը բռնէր, կտոր, կըտոր մարելով իր վախ մտաները . . . «Աստուծոյ սիրոյն, եօթը տեղէ կապարուած եմ, խնայեցէք զիս» այսպէս կրգոչէր հայրիկը :

— Լռէ՛, սրիկայ, լռէ՛, ու ձգէ որ խմեմ արիւնդ,
մենք պիտի չնջենք քու անունը աշխարհէն, ո՛հ,
ձեր դղեակներն ու աղջիկները մենք, մենք մրայն
պիտի վայելենք... ա՛նա 99 հայ գլուխներ փրցուց այս
սուրս և կուզեմ որ 100ի բարձրանայ: Օն, ծնրադրէ՛
ստքերուս առջեւ, համբուրէ սուրբիս ծայրը... ես այն
առեմ պիտի փրկեմ քեզ...

Այսպէս խօսեցաւ Խոսիմանավարը:

Եւ ա՛նա անվախ հայրիկի պատասխանը:

«Ողորմելի զոհ մ'ես դու ո՛վ բնկեր,
Տիւնարութեան հուրովն ես բռնկուեր,
Անգօսներու նեխած կրֆին դու գերի
Ուր նախանձի ժահրոս իժը կը բնակի:

Ծո՛, աչ հերի՛ք կուրծֆիդ շակ խուշ խօշարար,
Երազ ես դու, փնեմի կայծը սիրավառ,
Իզուր կեղծես վեհուրիւն մը սրբացեալ,
Դու աղոսոս զոհ մ'ես, նմանիդ յիսակայ:

Բայց զիցցիր, քե ես վարժ եմ, միշտ կոռնի
Եքե կեանքիս սուրբ շիրան աչ փշրուի,
Ընթոս պիտի գոչեմ, «կեղծաւոր մըն ես դու»
Հոգ չե քե զիս յոչոսեւ զազան արիւնարբու:

Մենք կղնկիկի կորայր ենք ոհ սրբածին
Մեր մայրերը մեզ յերանց վրայ բխակցին,
Գաղափարի հարսուզս զաւակներ
Չենք հպասակիր մենք ինչ, զուր են ին փորձեր:

Բայց չի ով խղճայի օձ մարդկային
Ի զուր այդ սեւ օղակների զարարուն,
Զուր պլուխս թո՛ւ մեր անուան ստուերին .
Մեր մահացեալ հոգիներն իսկ կը մարտին :

Անա այս միջոցի՞ն, երկու հրեղէն կապարներ եկան
միտուեցան հայրիկի ք՛քուշ կուրծքին, ու ան վիրաւոր
գեաթն փռուեցաւ սուր կեղեցի մ'արձակելով . «Ա՛հ,
անիծ . . . եալ ճա . . . կատաղիր . բաժ . . . նեց զիս քենէ .
ա . . . նու . . . շիկ . մ . . . յիկ, ա՛նա . կեր . . . թամ . հոգիս .
ճա . . . րաւ , մարդիկ , ան . . . զուեթ . . . են , ան . . .
զուեթ . . . » : Ու պաղ համբոյր մը դրոշմեց ձիւս ճակատին
որ մինչև իր վերջին կաթիլը պաշտպանած էր զինք .
«Արբելի երկու՛րս . ալ կորսնցուցիր քու տէրը , ա՛խ ,
ինչո՞վ փոխարինեմ այն ազնուութիւնները , որ դուն ա-
ռատօրէն քամեցիր հոգւոյս մէջ ու դաժան գնդակնե-
րու կուրծք տուիր . . . »

Այսպէս ըսաւ հայրիկը և ուժաթափ ինկաւ ձիւս
տաքերուն առջև , և պահ մը կաքն ալ , քաջ երիվորը
չնչանեղձ դուրս ձգեց իր լեզուն , լիզեց ու համբուրեց
տիրոջ ձեռքերը , անոր խամբած մարմնոյն հոգի , կայծ
ներշնչելու համար , և ապա ինքն ալ ինկաւ անոր մօտ ,
երկու սիրազեղ հոգիները գգուեցին զիրար , ձին իր
երկճեղ գլուխը դրաւ տիրոջ ծունկերուն վրայ և աւան-
դեց իր հոգին , հայրիկը իր ա՛նուօր կորուսան ալ լա-
ցաւ , և արցունքին հոսկ շիթը քամեց անոր մարմնոյն
վրայ և յետոյ արիւնառուշտ գազաններուն ձեռքով
յանձնուեցաւ իր վսեմ մարմինը , ձինունի աճեղամուտնչ
կոհակներուն , այս քստմեցուցիչ բոպէին , արեւու աղ-
բաչէկ ճառագայթները մրտեցան , ամպերը որոտացին ,
ու սրտան գեաակը առզօք գոռու՛մով մը ցուրտ թեւեւ

բուն մէջ գրկեց այն կիսաշունչ նահատակը , կարծես մարդոց զէնքերու : և սուրերու բացած վէրքերը քիչ էին , ժահրոտ օձերն ու խարակները կը լրացնէին անոնց պակասը , իր սրբասաց մարմինը պատռակելով : «Ա՛հ Աստուած իմ , խորակէ կեանքս , թող աչքերս չ'տեսնեն այս սահմակելի խժողուժութիւնը . . . »

Այս տրտունջախառն հառաչը , անզամ մ'ալ ուռնցուց գետակի լայնատարած կուրծքը , բայց անգութ ձիւնունը , կատաղած առլուծի մը պէս սրոր էան կերուն մէջ և փրփուրները չրթունքին , մերթ բարձրաբերձ դա՛ւ ավէժներէն վար կը նեւէր զայն ու մերթ վայրի ստաւմով մը կ'առնէր , կը տանէր Միջերկրական , ուր՝ կարմիր գետեր առաւօրէն կը խուժէին այն օր . . . և ետ ետ նահանջող ծփանքները միահամուռ կը բացազանչէին . «Տնողսք ես դու , անողսք» . ու անձիր ծովը արծաթ ծուփերով կը պսակէր անբողոքի աժգոյն ու սրտմնի ճակատը : Հայրիկը կ'ուլար , կը հառաչէր , կրճակներու հետ կը մաքատէր իր հոգեվարժին մէջ վեջին ճիգն էր սր կը կատարէր , բայց կռիւր աննստտար է , պատառասուն ալիքները ռաքերուն սակ կ'անսարանային , ու գետակի խրաքանչիւր մէկ ցլցուժը կ'առնէր , կը տանէր զայն դէպի Սվկէան : Նոն մթամամ ու ալանդակ դարաւանդները կ'ընդգրկեն զինք , ծովու փոթերուն մէջ ուրիշ կայ փարելու : այլ փլուղ հեղուկ ջուրը , ուտիլ յուսանա փակեց իր աչքերը , խաչակրնքեց ճակատը , բացու թեւերը , և մարմինն կէս մը փրթած գլուխը գամեց ուսին վրայ , ու թողուց սր ալիքները ամենն ամենն զինք . . . և կիսախաւար նայուածքը սիփնքս նոճիներէն բան մը կը խնդրէին կարծես , սրերէ՛ք , բերէք գաւակներս , կ'ուզեմ անզամ մ'ալ տեսնել զանձնք . . . » բայց աւաղ իր դալկահար բազուկնե-

բուն մէջ պաղ ջուրն էր որ կը գրկէր, ցրերէք՝ բառը արտասանելով աւանդեց իր հոգին, հրեշտակային խորհրդաւոր մահով մը, օգնութեան համար կարկասած թեւերը ջուրին վրայ առկախ ձգելով . . . :

Լա՛ց, լաց ս'վ գառամեղ մայրն անոր, կորսնցուցիր թռչնիկդ, նա Ատանայի առաջին դոհը եղաւ, իր չոր գանկը, աստղածածան յորձանքներու խաղալիքն է, մեռաւ որդիդ, որ վայրկեան մ'առաջ փրփրատէչ ալիքներու նեա կը մաքառէր, ի դուր պրպակելով անոնց մէջ թունաւոր օձ մը պլլուելու, հո՛ն ծովու կուրծքին վրայ, դեռ կը տատանի անուռնչ դիակը, ու լիկած շրթները անյազօրէն կը խմեն ազի ջուրը, ալ փակուած են իր եղնիկի աչքերը օրոնք այնքան գեղեցիկ կը փայլէին մահուան բոցերու մէջէն, թռաւ իր սուրը հոգին, լուսածալիտ եթերի մէջ հեծկասանքի վիրաւոր հանդիւն մը ձգելով, իր տժգոյն ճակտին ետեւ ալ կեանքի կայծը մարեցաւ, Ո՛հ գժքազդ էակ, միթէ արխնէ մեկան, սուրէ գրի՛չ գործածեց անգութ Աստուած, գժագրելու համար քու սեւ ճակատագիրը, միթէ հառա՛չ մ'էր, վերջին մնաք բարովդ, որ զարդ ամբողջ էութիւնս կալելո՞՞ծ է, ու կը սարսռէ, միթէ կայծեր էին «օգնութիւն, օգնութիւն», բառերդ որ հիմա կուրծքի տակ բեկրեկեցան, այդ հոգետու շրթներուդ ելեւէջները հայեացքիս մէջ հեաք մ'ունին, անջնջիկի պաակեր մը աչքերուս առջեւ: Ո՛հ, վերջալուսային ծաղիկներ թող պսակեն այդ լայնատարած շիրիմդ, որ Աստուածները փոքեցին . . . :

Խնդրե՛մ, ըսէ՛ ս'վ անմեղ նահատակ, է՛ր այդքան խորը նետեցին քեզ, երկրի եօթը խաւերէն ալ անդին, և ինչո՞ւ ովկէան բարդեցին վրադ, միթէ դո՛ւ էիր աշխարհի ամենամերադդրը: Են՞ջէ դու այժմ քաջասիրտ կ'որին, հանգստութիւն խոնջած դակորներուդ, և յարգանք սրբազան յիշատակիդ:

ԳՈՅԺԸ

Գ Լ ՈՒ Խ Գ

Աշխանային վաղահաս դարուկը հազած կ'երազէին գերեզմաններու լուսնկոտ նոճիները. որոնց դագաթէն ցաւի առաջին տերեւները թափած էին արդէն. չիրմի փլած պատերուն մէջ հսկուն յուշարձանները կ'աղօթէին. ու արծաթազօծ վառակր ժո՛ւռ, ժո՛ւռ կը թաւալէր ու կ'իյնար ժայտերու ձերպերէն վար ինչպէս զնդակահար կռուակ մը օգին մէջէն. հիւանդ լուսնկան հեռակայ լճա- կին մէջ ալ չէր նկարուեր :

Հոն, մէկը կար. մենաւոր ծառին տակ մայր եղնիկ մը իր անեղ ցաւը կ'ուլար, գաւակներու հոյլերու փոխան, հոգեցունց վիշտերը կը մոնչէր Բրայնսթեան մէջէն անոր սիրան էր բուրջառ, վիշտը կրակ, և հառաչը խաւնկ . . . :

Իր յոյսերու մարմար դղեակները գերեզմաններու փոխուած, կը կլկէին կայծերով լեցուն հոգին : Աշխնի մայրն էր ան. — ըսէ՛ թախիծի մտերիմ, ս'էր են դաւարիքի խստառւմները, ինչո՛ւ օրտիդ մէջ սիրաւառ շուշան մը չիթթաւ, ինչո՞ւ բոսոր յոյսերդ այժմ խաւարի մէկ հիւլէն են, ս'՛ ս'էր է որդիդ. է՛ր չվերադարձաւ :

Անբողոք կին, մահու պաղ շունչն է որ կը տարադնուի իր հողւոյն մէջ, ինչպէս փլատակներու այցած մոխիրը քնքուշ ծաղկանց վրայ, որովհետեւ օրեր ան-

ցան, շարաթներ զլորուեցան, ամիսներ անհունութեան
ալքը մխրճուեցան, բայց դեռ չէր իջած իր որդին: Մոյ-
րական սիրտ, ո՛հ զգացումի մարմնացումն ու մաքուր
սիրոյ ծորանն է ան:

Մերունիի մթաղնած աչքերուն մէջ, երկու կարմիր
կաթիլները տակաւ կը խոշորնային, ու բիլ բիլ շոգիա-
ցող ամպէ վարազոյրին վրայ իր բոլոր սարսուփելի մեր-
կութեամբը: կը դձագրուէր սեւ ապագայ մը, նէ կը
դողար, կը սօրսուար, կարծես երկինքը իր վրայ պիտի
փլէր ու ստքերուն առջեւ խոր անդունդներ պիտի բաց-
ուէին . . .

Հո՛ն, հսկայ փայտի մը լրայ, շարագուշակ բու մը
վիշապի մը հանգոյն իր հրաշունչ երախները բացած,
ախուր յանկերդ մը կը կրկնէր «վ՛ու, վ՛ու, վ՛ու» մե-
լամաղձոտ թռչնիկի վիրատը կտորձքն փրթած շեշտե-
րը, մահուան արձագանգերն էին, նա իր ազեղ ճիրան-
ներուն վրայ խորհրդաւոր կերպով յենած անդամ մ'ալ
կրկնեց իր նամակ սօրսուտ ալելուն, աւելի ցաւոտ,
աւելի ուժգին, «վ՛ու, վ՛ու, վ՛ու . . .» յետոյ թափանա-
րելով իր սեւ ու լաշն թեւերը, գնաց թաղուեցաւ օդի
մտայլ խաւերուն մէջ: Մասերու ետին դպրդացող ցի-
րուցան դերիւներու խմբածանքը եկաւ բնդնատեց «Մե-
ղայ Տէրը»: Սեղբակ, իր ձեռքերուն մէջ, թուղթի կտոր
մը բանած, սիրոյին դեղնած նամակի մը պէս, դուր-
դուրալով կը բերէր դայն պստաւին, հեռագիր մ'էր ան
ուր հայրիկի արծաթահունչ բառերն ու իողեչունչ հեւքը
զանուիլ կը թուէին, բայց աւա՛ղ, քանի մը բառերու
առջեւ երեք սեւ կէտերա . . . շարուած էին, ձեր կնկան
ափերուն մէջ թօշ վարդի մը թերթերուն պէս փշրեցաւ,
մոխրացաւ թուղթը, բայց յոյսը դեռ անշէջ կ'առկայ-
ծէր իր վեհաշուք ճակարին հաւել: Ես նորէն մօտեցայ:

վշտանալ, պատախն ու միասին գացինք անոր տունը որ միասնութեան մէջ խորխտ նստած կը համբէր ժամանակի անդարէ շրջանները, դժոխային սուգը խանձարուլած է այն օր՝ այն շէնքը . . . :

Մինչ արիին, հորիզոնի հրածոյլ զինիթէն վար կը սողար, շարաչուք թղթաքերը նորէն երեւեցաւ ծերուկի սգացող փողոցին մէջ, բայց անոր շարժումները շատ դանդաղ ու դիմագիծն սլ սրամաշուք անձկութիւնով մը համակուած էր. նա նկաւ, մտակցաւ ծեր կնկան ու անխոս դրաւ նամակ մը գրտակցանին վրայ և յետոյ զնտաննէրէն փախած շղթայազերծ յանցաւորի մը պէս դուրս վազեց :

Զառամեալը դարձուց իր թաց աչքերը նամակին որու շրջագիծը սեւ քառակուսիով մը եզերուած էր, հէք կնկան կնճռոտ ճակատը մրտակցաւ, կախկափուն շրթները իրարու փակած ալ չէին խօսեր, նէ ուզեց բանալ զայն ու լաւ մ'ստուգել իրազութիւնը, թերեւս զինք կը խորէին, բայց աստու. ձեռքերը կուժքին վրայ սարսափի դամերով խաշուած ալ չէին շարժեր, անոր պարունակութիւնը արդէն գրուած էր, պահարանի սեւ գիծերուն վրայ, նէ ճգնաժամային թափով մը բացաւ զայն. ո՛հ բառերը արիւնով գրուած էին և խորոզիրն էր «Եղեանին զօ՛ր» որու կը յաջորդէին սա երկու բառերը «զարկին որդիդ . . .» և այլ ոչինչ :

«Մ՛հ կործանուեցայ . . ., թող քու տեղդ ես՝ ես մնանէի, քու սրտի փոխան իմ վերաւոր կուրծքը պատուէին . . .» ու գլուխը ձեռքերու մէջ անիծեց կեանքը, Աստուածը ու սուս երագները և ապա մարած ինկաւ շնչահեղձ :

Ընտանիքի լռախօս քնարը, այսօր արիւն լացաւ,

հայրիկի մահերգովն համակուած, անոր ցաւովն այրած, անոր յիշատակովը բռնկած :

Եկեղեցւոյ զանգակները սկսան զօղանջել ընդհատ, ընդհատ, տխուր յուզում մը սարքելով Ֆէնէսէի բնակիչներու վրայ : Նահատակի պարագաները հաւաքուած Գալայճեանի(*) տունը, սրտի ահեղ կայծերով կը փլէին անոր պատերը ամէն ոք կովասանի ողբերգներ կը հիւսէր Նշանի արփիափայլ ձակաին ու որը զաւակները գլխահակ արտասուելով, ման ունայն անկիւններու մէջ իրենց հայրը կը փնտռէին, բայց ի զճէր, անոր կեանքի փշրուած շղթան միջերկրականի ամայի ափունքը կը հսկէ անպատանք :

Այրի կինը, իր շնաշխարհիկ ամուսինը կը կանչէր, ամբողջ գլխէ մը փետտուած փունջ մը արտասուազօծ վարս ձօնելու համար, բայց աւակ... — այլ ո՛ր կ'ուզեմ խմել մեղրէ հոգիդ, ի՞նչ է սիրտս առանց քեզ եթէ ոչ ցուրտ գերեզման մը, ուր անցեալի վարդանոյշ ժպիտները վառած ու մոխրացած են : Դարձիր ի՞նչ անցեալ, սրտիս ցաւեղէն դռներն այսօր բացի ես քու առջև՝ ներս խուժէ՛ ներս՝ հրայրք կայ դողդոջ էութեանս մէջ... » Յաւի անգու՛թ իժեր եկան պառկեցան իր յոյսերու ոսկի օրրանին մէջ : Եւ ահա այսպէս մեռաւ հայրիկը, թափուր ձգելով իր բոյնը : այլեւ, ամենու յոյսը Սեդրակի վրայ կը կեդրոնանայ, որ հիմա դատ ունի Աստուծոյ հետ. — Երկնից ճակատը պսակող արծաթ լուսնկան, կաթ շափրակներով կը վառի, հոն ամպոց խորշումներուն մէջ, բոյլ բոյլ աստղեր կ'առկայ՝ ձեն ու մանկական բերկրանքով մը կ'օրօրի երփներանգ եթերը, ուր ցնորական դրախտներ ունիմ... » բայց

[*] Նահատակի աներն է, Մ. Յակոբ աղա Գալայճեան

արդեօք ինչո՞ւ իր դալկանար ճակտին վրայ տարածամ կնճիռներ քանդակեցիր, և այսօր երկաթէ գրիչով իրր յաւելուած ուրբ րսուր կը գրես ո՛վ Աստուած, միթէ երկնից մարգրիտներուն փոխան սոս կայլակնե՞ր լարեցիր այտերու վրայ, ո՛վ նախախնամութիւն: Ո՛հ պայծառ աստղեր հողւոյ ու եղեմի սուրբ ճրագներ Ձեզ սրբապղծող տմոյն շամանթաղ մը կ'ուզեմ ըլլալ, ո՛հ սիրահարն եմ Ձեր նեկտարին, հոս, մշուշներու մէջ ծնրադիր մեղաւորս ալ ընդունեցէք Ձեր դրացնութեան, որովհետեւ դժնդակ է կեանքը մարդկանց, արիւնոտ է հացն անոնց, նախանցալիր են սիրտերն անոնց»: Ահա այսպէս Սեդրակ յոխորտ քայլերով վշտի քայքայիչ ծփանքներու հետ կը մաքառէր. կարծես անոնք կեղծ էին ու հայրիկը դեռ պիտի գար, բայց ափսո՛ս. անոնք հուժկու ոլորտներով լայն լայն գիրքեր գրաւեցին իր սրտին մէջ, ու վրէժի հուրը փութով խանձեց անոր սիրասուն ծալքերը: Աստուածամարտ սուրբը իր շօրմէ ժառանգած պզտիկ չիֆթէն ուսին՝ գիշերուան մէջ մինակ թողլով մայրիկը իր դեռատի քրոջ հետ, լայն կուրծքը դուրս ցցած, հայրենասիրական երգը չրթունքին սովորական յազթանդամ քայլերով տունէն դուրս կ'ելնէր ու կ'երթար հեռո՛ւ, հեռո՛ւ վայրեր, միշտ կը կրկնուէր այս գործը գրեթէ ամէն գիշեր, ո՛ւր կ'երթար արդեօք Սեդրակ այդ անձանօթ էր ամենուն, լոկես գիտէի, ամբողջ վիշտերն ու իղձերը ինձի կ'ըսէր, սիրտը միայն ինձի կը բանար, նա միշտ կ'երթար հեռո՛ւ քաղաքէն, հեռո՛ւ մարդկային ժխորէն դէպի Խաչի լեռը. (*) ուր կը յաճախէր լուսազարդ երկնքի տակ, զինամարտութեան սկսնակութիւնը վանելու փափաքով

[*] Յենէփի Տօտ բլուր մ'է:

ու այսպէս կ'ըսէր. «մայրի'կ, հրաման սուր ինձ որ կրթամ հալալ վաստակ չա՛իմ, ախ հալալ, հալալ վրէժ լուծեմ», այս երկու բառերն ալ մտքէն արտասանելով «ա՛ռ, կապէ՛ սա սուրբ մէջքերս ամրապինդ կապանքներով, ու համբուրէ վարդ այտերս, որոնք ծարաւ են Մայրական, մանաւանդ հայրական խանդակաթ համբոյրներու, սուր ինձ էական խրատներդ արխարատ մայրի կ, բայց ինչո՞ւ աչքերէդ արցունքի վտակ մը կը հոսի, ինչո՞ւ կը վշտագնիս, կը հիւժիս ու կ'ուլաս մելամաղձիկ մա՛յր, է՛ր կը վախնաս այս գերեզմաններէն՝ որոնք այնքան մօտիկ կը բացուին օտքերուդ առջեւ, միթէ տակուին անցեալ օր չ'հիւրնկաղեցի՞ր անոնց պատուիրակը՝ մա՛յր. է՛, հերիք, այ հերիք կեանքի բաժակէն լեղի մոլեխենդը ձծես, մի՛ լար մայրի'կ, կ'ուզեմ վրէժինդ բուխեան կայծակներով հիւսուած պսակը դնել այն վատերու ճակարին՝ որոնք՝ ա՛խ սպաննեցին... մեռցուցին հայրիկս երբ այս ժանգոտ սուրս շողայ թշնամու գլխուն վրայ, լուա՛, զայն արիւնովս, պատանքէ ու թաղէ՛ սրտիս մէջ, և այն տառն յաւէտ պիտի ապրի զաւակդ, անուշիկ մայրի'կ...»

ՍԵՒ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ

Պ Լ Ո Ւ Խ Պ .

Իրիկուն է

Հեռուն՝ սուեր մը կը տատանի, կը շարժի, կ'երերայ ու կանյայտանայ սփինքս ապառաժներու մէջ, երէկի դառն յուշքերով փրփրուն հովը՝ վայրի գայլի մը հանգոյն կը մանչէ, կ'ոսնայ, կը գալարուի անոր սրտին մէջ ու կ'ուռի ներա ալեկոծ կուրծքը: Նէ լաւ ու անքթիթ կը դիտէ լուսինը ու կ'այլայլի, կը վախնայ անոր հայելիին մէջ նկարուած իր մեռելոյն կերպարանքէն և դողահար գետին կը փռուի: Ա, ս հրեշտակուհիին տմխազոյն մազերով սքողուած սյտերէն մերթ թախիծի սեւ ճառագայթ մը դուրս կը ցատկէր և մերթ հոգեցունց խռովք մը կը կաթի երակներուն մէջ ու բան մը կ'ալեծփի իր սրտին խորը. իր թարթիչներէն կախուած զոյգ մը սնդուս կայլակներ պահ մը կը վառին հիւժեալ կանթեղներու նման, և ապա կը գոլորչիանան վեր ու կը մեռնին ջինջ եթերին մէջ:

Նէ պահ մը կը վերանայ երկնային գաւառները, կթոտ քայլերուն պատուանդան բրած: Ամպի փլչուն սանդուխներէն վեր կը մազլցի գրկելու համար աչքերուն առջեւ արձանացած ամուսնոյն սննիթ ու անալի պատկերը . . . և պահ մ'ալ կ'զգայ թէ ինք նոյն տեղն է, նոյն քարին վրայ անշարժ ու հաստատ գամուած, ուստի կը տխրի, կը տժգունի ու կ'ուլայ, սրտի ալիք-

ներք արիւնէ թեւերով կը բաղխին իր կուրծքին և ծովի մը պէս փրփրած մազերը կը գգուեն իր հիւանդ հոգին : Այրի մ'է նէ նշանի սիրականը որ վաղը իր աղջիկը հարս պիտի ընէ . ուստի իր ամուսնոյն , հրաւիրութեանը եկած է . երկնային մեծ Դատաւորին կ'աղերսէ որպէս զի գէթ մէկ օրուան համար կեանք տայ անոր՝ նահատակին՝ բայց ի զուր . . . , անքակտելի օրէնքին առջեւ տատամտուն ու յուսահատ՝ կ'ելլէ իր տեղէն ու կախարդ ուրուականի Ջր պէս կանաչ խոտերուն մէջէն քայլամուրր ընթացքով կը հասնի իւր բնակարանը , օրուանչուք պատերուն վրայ հայրիկի մասները հեռք մ'ուսին տակաւին : Նէ գաղտօրէն կը բանայ տան դուռը և քանի մը աղօթք մրմնջելով կ'անցնի իր աղջկան Չապէլի ննջասենեակը , ուր նէ կուսակցական երազներով օրօրուն իր սկիի վարսերը ճերմակ բարձին վրայ զետեղած հրեշտակի մը նման կը ննջէ հիմայ . մայրը պահ մը յուզուած՝ կ'երեւակայէ յաջորդ օրուայ բաժանումը ու յետոյ զգուշութեամբ կը ծնրադրէ անոր մահճակալին առջեւ քաղցր համրոյր մը կը դրո՛ւմէ անոր ճակտին , ու կը պսակէ զայն սարերէն ժողուած ծաղիկներու դափնիովն , որ արցունքի մարգրիտներով կէտկիտուած էր . . . : Յետոյ կ'ուղղուի Սեղրակի սենեակը վայրիկ մ'ալ հոն մխալու համար , բայց մէկէն ետ կը քաշուի , զայն արթուն զանելով , Սեղրակ իր մայրը ներս կանչեց ու քիչ մը խօսակցութենէ ետք կ'սկսի պատմել իր ան գիշերուայ տարօրինակ վիճակը .

— Մայրիկ երազ մը տեսայ ու ժամերէ ի վեր կը խորհիմ թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ արդիւնքը .

— Ի՞նչ երազ , պատմէ հոգիս , ես պիտի մեկնիմ .

— Թէեւ ամօթ կ'զգամ բայց զիս հետաքրքրեց ու ներքին ձայն մը կ'ստիպէ որ խօսիմ .

— Այս գիշեր բայցի սրտիս դռները, հոն թողուած կ'ստիք յիշատակներու վրայ երկինքէն ժողոված արիւնոտ մարգրիտներ ցանկու համար բայց դռներէն գողտրիկ աղջիկ մը դուրս եկաւ, որու հմայքոտ շամամները հեշտանքի մտղկութիւնով մը կը խայտային թափանցիկ շղորչին տակէն: Տեսայ անոր մարմար սրունքներուն մերկութիւնը, նէ սիրավառ աչքերու ճառագայթներէն պուտ մը սպեզանի կաթեցուց վէրքերուս վրայ իր ոսկի վարսերովը պատատելով զանոնք: Կ'ուզէի խմել անոր՝ լոյսէ, սէրդ, եթերէ շողուած հոգիէն երկնային ճերմակ կաթիւ, հեշտանքը, բայց նէ իր ոսկեղէն թեւերը պարզած խոյս կ'ուտար ինձմէ, վերջապէս դողդոջ բազուկներուս մէջ գրկեցի անսնուն լղձանոյշը ու վիրտոր լանջքիս վրայ քնքուշ սիրածաղիկ մը փթթեցու, ես այն վայրկեանէն սիրեցի զինք ու արտասուքի զոյգ մը տաք կաթիլներ քամեցի իր սրտին մէջ, ահա այս եղաւ առաջին նշանս: Հարսանիքիս տօնն էր այս գիշեր, մանկութիւնը սրակեց մտղ, մտղէն գաւաթներով լիառատ կմ ծծէի հեշտանքի արեցուցիչ գինին, նէ էր սիրոյս խորանը: Բայց...! Ե՛, հետզհետէ իր վարդ այտերը համբոյրին տակ կը թօշնէին, ու գրկիս մէջ այն լուսաներ աստղը տակաւ կը տժգունէր: Կարմիր ջիղերս անթոյն օձի մը պէս փաթթեցի ձիւնեղէն մարմնոյն շուրջ մինչեւ որ դալկացան, թմրեցան ու արեանս հուսկ կաթիլը ստեցաւ...:

Իր նայուածքի առաջին կայծը հոգւոյս մէջ տակաւ կը մեծնար, կը բորբոքէր, ու իր հպած տեղը ահեղ փոս մը կը բանար, տաք գերեզման մը այն մազնիտանուտ աչքերուն համար սիրտս թխեց ու սիրտս կլեց զայն՝ ու կը լուէ:

— Վիշահն է, այն աղջիկը՝ որ նախ այնքան նրապուրիչ երեւցաւ աչքերուդ, ու այժմ բուրվաւոր մէջ յուշօրէն միացող կայծր, ներս նայուածքին բեկեալ մէկ ճառագայթն է, և թօշ այտերուդ սառ կնճիռները, անոր թունաւոր շրթներու հետքերն են...» Այսպէս կը մեկնի մայրիկը, ու անոր անուշ քուն մաղթելով՝ կ'երթայ ինքն ալ պառկելու, յոգնած հ'իշնայ անկողնոյն վրայ, և կը քնանայ. նէ ջղազալար երազներու մէջ սա յանկերգը կը մրթմրթայ.

«Պիտի երթայ, պիտի մեկնի Չապլէս. ո՛ն չեմ ուզեր որ փրցուի այս նորարողը կոկոնը, իր գօս թուփէն. Սեդրաքս, զգալով բնասնիքի էական պէտքերը հայրական ծանրակշիռ խաղը իր մանկական ուսերուն, կեանքի գարունը լեռներու մէջ կ'անցնէ. ո՛ն արդէն վայրի բարձունքներու վրայ ծնայ զայն ու եղնիկները սնուցին զինք»

Եւ զորդ որը հիւանդացաւ մայրիկը, իր գլուխը նրբեղէն բողբուէ մէջ, կ'այրի ու յիշատակի սեւ կարաւաններ կ'անցնին իր աչքերու առջեւէն դաւի բմբոսաշանթ մը թքնելով, ներս վիրաւոր սրտին մէջ, որ հիմա երազ ունի. քնքուշ թերթերն ալ՝ կուսական թարմութիւն. Գեղամիծաղ դաշտերու պշրայից պատրանքը արձամարեց ան, ու մզմուսնջներու հեղձուցիչ զառանցումներով կը տանջուի:

Ամէն մէկ խօսքին հետզհետէ թափթփող արեւու ոսկի շողերուն հետ. հողիին մէկ թելը կը կտարի. նէ արթննալով սնարին քով գտաւ լռին հեծող իր կուռքը՝ աղջիկը. մայրը իր վատուծ թեւերը ձգեց անոր ճերմակ պարանոցին, ու անյազութեամբ սկսան համբուրել զայն, էր միշտ կ'անարգէր. կ'անգօսնէր հար-

սուխիւնը, իր մրակ իտէալն էր կուսութիւն, բայց աւա՛ղ, պարագաները իրենց հուժկու թեւերով ասրին ձգեցին զայն օտարականի մը տունը: Քանի փակչին մօր երեքուն չրթները աղջկան դեղապոյծաւ ճակարին, այնքան կ'աւելնար իր խանդն, ու աւիւնը, երկու մարմիններու մէջ ձուլուած մէկ հոգի կ'ապրին անոնք Օ՛հ, անկարելի է արցունքի միլիոնաւոր կամիլներով կաւեցնել սրաթախ ժամանակը, որ կապորի արագութեամբ կը փոխչի, անհետք ու անդարձ, և կը մօտենայ բաժանման վայրկեանը որու աղիտորժ բաժակը արդէն պարպած էր ցմբուր:

Յագնած քաղաքը լուռ կը սգայ իր զաւակներուն հետ, այո՛, պէտք չէր որ ժպտի վարդ մը արտափայլէր այն օր հայ Ֆէնէսէցիներու սրտին մէկ անկիւնը, որովհետեւ բարեկիրտ հայրիկի յիշատակը գէթ պուտ մը արցունք կը խնդրէ անոնցմէ: Հեռո՛ւն, մշուշապատ հորիզոնին մէջ ցցուած վիթխարի զանգակատան չրթները հառաչ մ'ուենին, անոր սրտի ելեւէջները ընդհատ կը բարձրանան, իբր թէ գերեզմանէ մը կը պոսիկան: Տառապեալ ժողովուրդը «հաւատամք» յեղյեղելով, խու մը խու մը ենեղեցի կը թափուի հարսանիքի սուրբ պսակը վայելելու համար, անոնց սրտի բողբոջ հնոցէն՝ անէժքի հրեղէն սիւնը կը ճողտի գէպի աէր, ու ամէն ոք սա խօսքը կը մրմնջէ. «ո՛ւր ես նշան, եկուր ու տես Զալէպդ, թող անգամ մը վերականգանանան, երբեմն երկաթ ոսկորներդ, ու տես աղջկանդ օրը...»:

Լուսանական նայուածքներ կը ծակեն ամէն ինչ, ու կը թափին Զապելի գէջ թարթիչներուն վրայ Խանդակաթ մայրը սառ թեւերով գրկած իր աղջիկը, շուղեր բաժնուիլ անկէ, հէզ այրին երկար գիրկնդխառ-

նուսէ մը յետոյ, իր սրտէն փետտած հառաչապսակը դրաւ անոր ճակտին, հարսանեկան նարօտին հետ ու ձգեց որ ալ երթայ, հող մը հրեշտակափայլ կոյսեր եկան Ջապէի անօթին ու զայն բաժնեցին հայրենի օճախէն, անոր մայրը հիմա ալ զլացաւ, զաւկին սրտին մէջ բոյն դնող հառաչներ չբարձրացուց, իր վերջին համբոյրը դրոշմելով անոր այտերուն վրայ զրկեց զայն պահիկ մը տիրամօր առջեւ մխալու, հէք աղջիկը լացաւ, մօր փէշերուն փաթթուեցաւ, ու աղերսեց որ զինք թող չտայ:

— Հո՛ւս միս մինակ ի՞նչ պիտի ընես մայր, դու ալ երթանք, կամ ես ալ...»

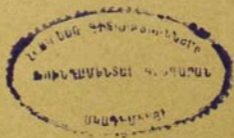
— Գնա՛ զաւակս, դնա դու զիս մի հոգար, ես հոս կ'աղօթեմս կը ճգնեմ, այս է իմ ճակատագիրս...

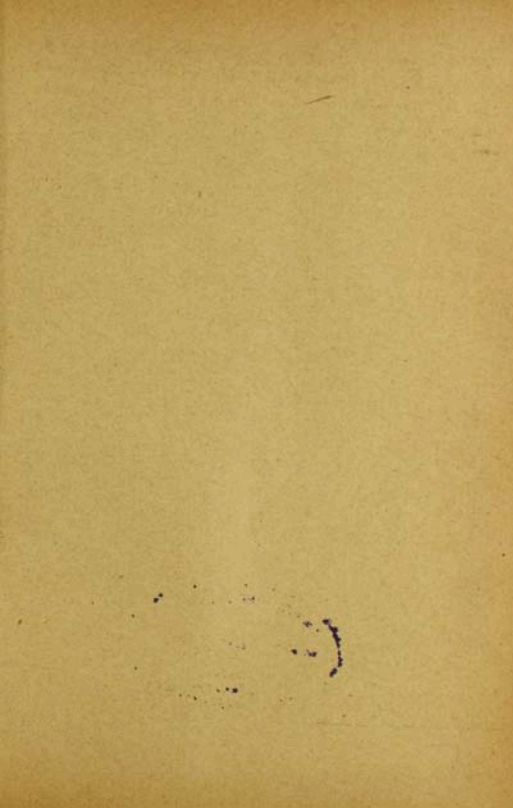
Աղջիկը փոխադարձ համբուրեց մայրը ու լալագին եկեղեցի գնաց իր ցաւը բաժնելու համար սիրականին հետ: Սրբավայրի պատկերները կարծես կուլան, կը մտնեն, ու ձեր քահանայի մրմունջները միայն կը վրդովեն, հո՞մ լուսթիւնը, պլպլուն կանթեղները բուրվառի նման գուլայ, գուլայ մուխերով կը խնկարկեն եկեղեցւոյ գմբէթը, անոնց մաշած շուանը տակաւ կը սեւնայ ու իրենց ճօճումները կը յամբանան, և պսակիչ քահանայի յոգնած շրթները կը կախուին վար, ինչպէս բիւրեղ շիթը այտերուն վրայ:

Յիսուս մտնուկը Տիրամօր գրկին մէջ կ'այլագունի, կը սարսռայ: Պորանին առջեւ հարսը ծունկի եկած, կ'ուլայ, կը խաչակնքէ իր դէմքը, ու յետոյ ետին դառնալով, եկեղեցւոյ չորս անկիւններուն մէջ կը փնտռէ իր գորովագուլթ մայրը, որ սիւնի մը տակ արցունքի կարմիր լճի մը առջեւ կքած, ջերմեւանդօ-

բէն կ'աղօթէ . և յետոյ կ'ուզղէ իր եղնիկի աչքերը իր մօտը գտնուող շիրիմներուն և պահ մ'ալ հոն կը փնտռէ իր հօր գերեզմանը, բայց աւանդ . հոն յիշատակներ միայն կը գտնէ հոն պայծառ օրերու կմախք դիակներէ միայն կը տեսնէ . . . :

Վ Ե Ր Ջ

[1 n.]

A $\frac{I}{13888}$

